

SOCIJALNO NEPRIHVATLJIVA PONAŠANJA IZ PERSPEKTIVE MRAČNE TRIJADE

Izvorni naučni rad

Primljeno / Received: 25. 2. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 8. 10. 2024.

Dijana SULEJMANOVIĆ
Ajla BAJRIĆ

Sažetak

Cilj sprovedenog istraživanja bio je ispitati odnos crta ličnosti tzv. Mračne trijade i socijalno neprihvatljivih ponašanja. Prigodni uzorak (N=141) starosti od 18 do 30 godina (M=23.80, SD=2.58) pri čemu je 68.1% ispitanika ženskog spola, ispitan je pomoću instrumentarija sastavljenog od Skale socijalno neprihvatljivih ponašanja i Kratkog upitnika Mračne trijade, a ispitivanjem su obuhvaćene osobe s prebivalištem na području Unsko-sanskog kantona.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da postoji statistički značajna povezanost između crta mračne trijade i socijalno neprihvatljivih ponašanja te da su muškarci skloniji ispoljavanju socijalno patoloških ponašanja u odnosu na žene.

Ključne riječi

društvene devijacije, socijalno neprihvatljiva ponašanja, osobine ličnosti, mračna trijada

1. UVOD

U sklopu kulture društva ponašanja se u dihotomnoj podjeli najčešće općenito procjenjuju kao primjerena ili neprimjerena, pri čemu ne mora svako ponašanje biti usklađeno s postojećim vrijednosnim, pa ni s pravnim sistemom društva kojem pripada pojedinac. U takvim slučajevima govorimo o rizičnim, odstupajućim, devijantnim ponašanjima koja uz određene uvjete mogu poprimiti obilježja asocijalnih, antisocijalnih i delinkventnih ponašanja (Bouillet i Uzelac, 2007).

Društvene devijacije su specifični tipovi društvenih pojava, posebne vrste društvenih odnosa, koje prate nepovoljne društvene posljedice, a njihov sadržaj čini svjesna i voljna aktivnost nekog pojedinca, grupe, institucija ili zajednice s jedne strane te društvena reakcija neodobravanja od drugih ljudi, grupa i zajednica, s druge strane (Milosavljević, 2003).

Mračna strana ljudske ličnosti, prikazana kroz facete i dimenzije Mračne trijade ličnosti, istraživački je zanimljivo područje ne samo u cilju razumijevanja same ličnosti nego i zbog otkrivanja novih determinanti ponašanja koja opisujemo kao socijalno neprihvatljiva i nepoželjna,

odnosno sociopatološka. Ovaj model obuhvata negativne aspekte ličnosti, posebno u odnosu na dominantne modele koji su usmjereni prije na prisutnije, pozitivne aspekte, kakve nudi petofaktorski ili HEXACO model ličnosti.

U ovom radu se dimenzije Mračne trijade posmatraju kroz njihove korelacije s nekim oblicima socijalno neprihvatljivih ponašanja, odnosno predmet istraživanja odnosi se na ispitivanje povezanosti makijavelizma, narcizma i psihopatije s ponašanjima koja su zakonom kažnjiva ili društveno nepoželjna, kao što su kockanje, skitanja, krađe, vožnje bez dozvole i slično. Kako je istraživanjem obuhvaćena normalna, neklinička populacija, socijalno neprihvatljiva ponašanja posmatrana su prije kao sklonost ka socijalno patološkim odgovorima na određenu situaciju, a značaj istraživanja posebno je primjenjiv u prevenciji razvijanja socijalno patoloških obrazaca ponašanja kod osoba s izraženim crtama Mračne trijade.

2. TEORIJSKI OKVIR

Klasifikacija socijalno patoloških pojava socijalne izopačenosti i njihove manifestacije po društvu obuhvata (Milosavljević, 2004) toksikomaniju (alkoholizam, narkomanija i sl.), socijalne izopačenosti (skitničenje, patomanija, prostitucija, kockanje i prosjačenje) te agresiju kriminalnog i suicidalnog tipa (kriminalitet, samoubistvo i maloljetnička delinkvencija).

Milosavljević i Lovrić (2007) izdvajaju teorijske pristupe tumačenju socijalno neprihvatljivih ponašanja i to: teoriju socijalne kontrole, teoriju anomije, teoriju naučene bespomoćnosti i teoriju samoodbacivanja.

Prema *teoriji socijalne kontrole*, gubitak ili slabljenje socijalnih veza između pojedinca i drugih agensa socijalizacije može predstavljati značajan prediktor socijalno neprihvatljivih ponašanja. Prema pomenutoj teoriji, delinkventno ponašanje nastaje kada se veze individue sa društvom smanjuju ili prekidaju. Pritom, socijalna veza između pojedinca i društva očituje se kroz elemente kao što su privrženost drugima, povjerenje u društvene institucije, vjerovanje u uobičajene, važeće norme i vrijednosti u društvu i sl.

Prema *teoriji anomije*, kolektivna svijest utemeljuje društvena ponašanja pojedinca, socijalizujući ga ka društveno poželjnom kroz sistem vrijednosti u društvu, norme, pravila ponašanja, kolektivne ideje, osjećanja i mišljenja koja postoje u društvenom sistemu, a utkana su u običaje, moral, pravni sistem i poredak, religiju. Razvojem društva, mijenjanjem prilika u društvu, i kolektivna svijest se razvija i mijenja. Kada kolektivna svijest ne može da prati odvijanja društvenih promjena, dolazi do nemogućnosti kontrole društva nad pojedincem, društvo gubi svoje regulatorne funkcije, nestaju društvena pravila i norme o ljudskom ponašanju koje je društveno prihvatljivo.

Prema *teoriji naučene bespomoćnosti*, nekontrolabilni životni događaji utječu na psihosocijalni status pojedinca. Pojam "naučena bespomoćnost" označava naučeno, pasivno prihvatanje neugode, bez pokušaja kontrole događaja ili bijega od njega. Naučena bespomoćnost rezultira kognitivnim, motivacionim i emocionalnim deficitom, tj. tugom, gubitkom samopoštovanja, kompetentnosti.

Prema *teoriji samoodbacivanja*, nepovoljni uslovi socijalizacije mogu biti značajni faktori socijalnopatoloških pojava. Stavovi samoodbacivanja (Milosavljević, 2004) predstavljaju dispoziciju za nastanak i razvoj socijalno neprihvatljivih oblika ponašanja. Osoba sa formiranim stavovima

samoodbacivanja traži način da postigne ličnu samoefikasnost te da se prilagodi okolnostima sopstvene socijalizacije. Uslijed nedostatka doživljaja prihvaćenosti, uvažavanja i cijenjenosti od strane drugih, osoba bira socijalno neprihvatljive oblike ponašanja ulazeći u socijalne grupe koje se ponašaju neprihvatljivo. Socijalne grupe u kojima neprihvatljiva ponašanja nailaze na odobravanje, mogu pojedincu pružiti doživljaj prihvaćenosti od strane drugih i time stvoriti utisak o efikasnosti sopstvene ličnosti.

Prema Larsenu i Bussu (2008:4), ličnost obuhvata niz organiziranih i relativno trajnih intrapsihičkih osobina i mehanizama koji utječu na međuljudske interakcije i adaptacije pojedinca na okolinu. Ovaj neponovljivi sklop, unikatna kombinacija i izraženosti crta ili dimenzija, istovremena sličnost s drugima i samo svoj tip koji je teško "uklopljiv" u postojeće kategorije, istovremeno dosljedno pokazuje i nama samima, i svijetu oko nas ko smo, od čega smo sazdani i kako ćemo postupiti u specifičnoj situaciji (Sulejmanović, 2023). Pokušaji identificiranja općih dimenzija ličnosti doveli su do najutjecajnijih modela ličnosti koji se koriste i danas, a dolaskom do novih spoznaja istaknule su se i osobine tzv. Mračne trijade koje su konstruirane s ciljem razumijevanja osobina ličnosti koje ne pripadaju normativnom okviru.

Moshagen i saradnici (2018) nalaze da je u posljednjih 15 godina provedeno niz empirijskih istraživanja na temu "mračnih osobina" i "mračnog ponašanja" koje su povezane s etičkim, moralnim i društveno odbojnim uvjerenjima i ponašanjima. Mračna trijada ličnosti relativno je nov pojam, a "tamnu srž" mračnih osobina karakteriziraju visoke razine interpersonalne manipulacije i neprimjereno ponašanje. Najviše proučavane i potvrđene mračne osobine, poznatije pod zajedničkim nazivom „Mračna trijada“ ličnosti čine tri međusobno povezane crte ličnosti: narcizam, makijavelizam i psihopatija. Sam termin "mračna trijada" skovan je jer se makijavelizam, subklinički narcizam i subklinička psihopatija - kao crte ličnosti - nerijetko pojavljuju zajedno (Paulhus i Williams, 2002). Narcizam i psihopatija su nepatološki definirane osobine ličnosti, dok se makijavelizam kao osobina ličnosti nalazi u normalnoj populaciji, ali nije vezana za određeni poremećaj ličnosti (Furnham i sar., 2013).

Premda istraživački zanimljiv koncept, jedan od najozbiljnijih problema mračne trijade bio je što sve do 1980-ih nije postojao adekvatan instrument za procjenu psihopatije (Petrović i Medvedović, 2012).

U nastavku će svaka od crta ličnosti mračne trijade biti ukratko opisana.

Makijavelizam. Makijavelizam (Christie i Geis, 1970) je strategija društvenog ponašanja koja uključuje manipuliranje drugima zbog postizanja svoga osobnog dobitka. Dahling i saradnici (2009) navode da se može definirati kao težnja ka nepovjerenju prema drugima, spremnost za uključivanje u nemoralnu manipulaciju, želja za akumuliranjem statusa za sebe i želja za održavanjem međuljudske kontrole. Osobe s izraženim makijavelističkim karakteristikama manipulativne su, sklone obmanjivanju i iskorištavanju drugih, imaju ciničan i nemaran stav prema konvencionalnoj moralnosti, usmjereni su prema vlastitom interesu (Furnham i sar., 2013; Muris i sar, 2017).

Razmatrajući motivaciju makijavelista za antisocijalna ponašanja, još Fehr i saradnici (1992) su zaključili da su da je njihova motivacija isključivo intrinzična, odnosno da su osobe kod kojih je makijavelizam izražen motivirane isključivo hladnom sebičnošću i čistom instrumentalnošću. Oni s naglašenim makijavelizmom pokazuju usmjerenost na vlastite ciljeve i spremnost na bilo što kako bi ostvarili te ciljeve (Wu i LeBreton, 2011).

Narcizam. „Normalni“ narcizam kao sastavnicu mračne trijade ličnosti su prvi opisali Raskin i Hall (1979). Oni su na velikom broju studenata primjenili svoj mjerni instrument poznat kao NPI (eng. Narcissistic Personality Inventory) te utvrdili četiri latentna faktora u podlozi narcizma – grandioznost ili osjećaj vlastite veličine i ljepote, osjećaj prava na veće i bolje stvari od ostalih, dominaciju ili osjećaj prava da zapovijedaju drugima te superiornost ili osjećaj značajne nadmoći u svakom pogledu pri usporedbi s ostalima.

Morf i Rhodewalt (2001) nalaze narcisi da imaju poteškoće u održavanju uspješnih međuljudskih odnosa, manjak povjerenja i brige za druge, a ponekad razvijaju i osjećaj prijezira prema drugima. Postoje dvije vrste narcizma, grandiozni i ranjivi narcizam; grandiozni narcizam podrazumijeva potrebu za pokazivanjem i pažnjom, dok je u podlozi ranjivog narcizma slika o sebi koja je ovisna o eksterjalnoj povratnoj informaciji (Miller i Campbell, 2010).

Psihopatija. Psihopatija, smatrana „najmračnijom“ iz trijade, odnosi se na nedostatak empatije i osjećaja srama, krivnje i griznje savjesti te na visoku impulzivnost i traženje uzbuđenja (Furnham i sar., 2013). Psihopatiju kao crtu ličnosti karakterizira antisocijalno ponašanje i emocije, plitak afekt, manjak osjećaja kajanja, smanjena razina straha, niska empatija, egocentrizam, iskorištavanje drugih, manipulativnost, agresija i kriminalitet (Hare i Neumann, 2008; Fix i Fix, 2015). Psihopati su impulsivni i traže trenutno zadovoljenje svojih potreba (LeBreton i sar., 2006).

Istraživanja pokazuju da je psihopatija povezana sa agresijom (Dinić & Wertag, 2018), a Nicholson i saradnici (2005) nalaze kako su pojedinci s izraženim psihopatskim tendencijama motiviraniji za uživanje ilegalnih supstanci, za sudjelovanje u seksualnim aktivnostima, čak i kada se one čine rizičnima, kao i općenito govoreći, za sudjelovanje u kriminalnim aktivnostima zbog izraženije potrebe za traženjem uzbuđenja i sudjelovanja u rizičnim aktivnostima (Hoyle i sar., 2000; Kalichman i Cain, 2004) pa se psihopatija smatra „najmračnijom“ mračnom crtom Mračne trijade (Szabó i sar, 2018).

Postoji nekoliko konceptualizacija psihopatije, ali najšire je prihvaćena dvofaktorska, prema kojoj postoje primarna (instrumentalna) psihopatija i sekundarna (hostilna ili reaktivna) psihopatija, navode Hare i Neumann (2008). Primarnu psihopatiju opisuje plitak afekt, niska empatija i interpersonalna hladnoća te se ovaj tip psihopatije opisuje kao „emocionalno stabilna“ psihopatija. Nasuprot tome, postoji reaktivna psihopatija koja podrazumijeva socijalnu manipulativnost, agresiju i impulzivnost.

Istraživanja dosljedno potvrđuju višu izraženost makijavelizma i psihopatije kod muškaraca, u odnosu na žene (Del Giudice, 2009; Muris i sar., 2017; Bogdanović i sar., 2018; Jonason i Davis, 2018; Collison i sar., 2020; Pavlović i Rajter, 2020; Holste i sar., 2022).

S obzirom na tamnu jezgru Mračne trijade, nije neobično da se istraživačko područje usredotočilo na predviđanje širokog raspona averzivnih psihosocijalnih ishoda koji uključuju agresiju i nasilje, nisku afektivnu empatiju, snažne motive za samopoboljšanje, dostignuća, moć, prisilno ponašanje na radnom mjestu i sl. (Paulhus i Williams, 2002).

Dosadašnja istraživanja (Barlett i Anderson, 2012; Book, Volk i Hoske, 2012; DeAngelis, Bacchiani i Affuso, 2016; Butković i sar., 2021) pokazala su da postoji povezanost između osobina ličnosti i socijalno neprihvatljivih ponašanja. Međutim, kako su recentna istraživanja fokusirana na ispitivanje povezanosti socijalno neprihvatljivih ponašanja i osobina ličnosti iz teorijskih

okvira poput Velikih pet ili HEXACO modela, problem ovog istraživanja bio je ispitivanje povezanosti s crtama ličnosti, odnosno dimenzijama Mračne trijade.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1 Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je bio ispitati odnos između crta ličnosti tzv. Mračne trijade i socijalno neprihvatljivih ponašanja.

3.2 Problem istraživanja

1. Utvrditi izraženost prisutnosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja među ispitanicima, te razlike u prisutnosti ovakvog ponašanja po spolu i starosti ispitanika.
2. Utvrditi prisutnost pojedinačnih crta ličnosti mračne trijade među ispitanicima, te razlike po spolu i starosti ispitanika.
3. Ispitati povezanost između oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade.

3.3 Hipoteze

- H1 Očekuje se da ispitanici neće imati visoku prisutnost oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja niti crta ličnosti mračne trijade, odnosno da će njihovi skorovi na obje varijable biti niski jer su ispitanici iz opće populacije.
- H2 Prema nalazima ranijih istraživanja, očekuje se da će ispitanici muškog spola ispoljavati veću učestalost prisutnosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade u odnosu na ispitanike ženskog spola.
- H3 Očekuje se da neće postojati razlike u izraženosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade među ispitanicima s obzirom na starost ispitanika.
- H4 Očekuje se da postoje statistički značajne korelacije između prisutnosti socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade.

3.4 Ispitanici

U istraživanju je sudjelovao N=141 ispitanik iz opće, nekliničke populacije, od čega je bilo 96 ispitanika ženskog spola (68.1%) i 45 (31.9%) ispitanika muškog spola. Prosječna starosna dob iznosila je M=23.80 (SD=2.58), uz raspon od 18 do 30 godina. Svi ispitanici su bili s područja Unsko-sanskog kantona.

3.5 Mjerni instrumenti

Upitnik mračne trijade. Za mjerenje Mračne trijade korištena je 27-itemska skala SD3 (eng. *Short Dark Triad, SD3*, Jones i Paulhus, 2014) koja mjeri tri crte ličnosti – narcizam, makijavelizam i psihopatiju. Po devet stavki mjeri svaku od tri dimenzije, a primjeri tvrdnji su: za makijavelizam - „Moraš učiniti što god je potrebno kako bi važne ljude pridobio/la na svoju stranu.“, za narcizam - „Insistiram na dobivanju poštovanja koje zaslužujem.“ te za psihopatiju - „Istina je da mogu biti okrutan/na.“

Ukupan rezultat na pojedinoj podskali formira se zbrajanjem svih bodova za svaku od tri dimenzije.

Skala socijalno neprihvatljivih ponašanja. Dušanić (2019) navodi da Skala socijalno neprihvatljivih ponašanja (*Skala SOCNEP&BM-99*) ispituje u kojoj mjeri su mladi skloni ponašanjima koja su zakonom kažnjiva ili su društveno nepoželjna - poput kockanja, pušenja, izostajanja sa nastave, skitanja, psovanja, krađe, vožnje bez dozvole, itd. Skala „Socijalno neprihvatljivih ponašanja“ sadrži 23 tvrdnje koje ispituju učestalost javljanja pojedinih oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja kod mladih, npr. “Desi mi se da u društvu probam džoint (travu)”, “Desi mi se da prisvojim nešto tuđe”, “Vozio sam auto bez dozvole” i slično.

Ispitanici su na ponuđene tvrdnje odgovarali biranjem stepena slaganja na ponuđenoj petostepenoj skali odgovora Likertovog tipa, nakon čega se zbraja ukupan skor za narcizam, makijavelizam, psihopatiju i socijalno neprihvatljiva ponašanja, a sve skale su dosad pokazale zadovoljavajuću statističku pouzdanost.

3.6 Postupak prikupljanja i obrade podataka

Prikupljanje podataka je provedeno online na platformi Google Forms tokom 2023. godine. Podaci su bili isključivo anonimni i strogo povjerljivi. Za naučnu analizu, podaci su distribuirani isključivo članovima istraživačkog tima koji su jedini bili ovlašteni za pregled, obradu i analizu podataka. Privatnost ispitanika je bila zaštićena.

Za sve varijable su izračunati centralni i disperiozni parametri ($AS \pm SD$) i procijenjen je normalitet distribucije. Statistička značajnost razlika između ispitivanih varijabli je ustanovljena analizom varijanse (ANOVA), kao i pomoću t-testa za nezavisne uzorke te Pearsonovog koeficijenta korelacije. Nivo statističke značajnosti je postavljen na $p < 0.05$, a sve analize su izvršene pomoću SPSS programskog paketa za operativni sistem Windows.

4. REZULTATI

Prisutnosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade među ispitanicima, ispitane su korištenjem mjera deskriptivne statistike te prikazane u Tabeli 1.

Teorijski raspon vrijednosti za sve varijable mračne trijade bio je od 9 do 45, a za socijalno neprihvatljiva ponašanja od 22 do 110. Radi lakšeg međusobnog upoređivanja, sve skorove smo podijelili s brojem tvrdnji.

Tabela 1. *Deskriptivna statistika za varijable crte mračne trijade i socijalno neprihvatljiva ponašanja*

Varijabla	M	SD	min	max	Sk	Ku
Narcizam	3.28	.43	2.22	4.11	-.284	-.518
Makijavelizam	3.41	.49	1.78	4.33	-.427	.306
Psihopatija	3.09	.20	2.67	3.67	.285	.313
Socijalno neprihvatljiva ponašanja	1.69	.39	1.23	3.27	1.744	3.375

Iz priloženih podataka, vidimo da su dobivene središnje vrijednosti za varijable Narcizam, Makijavelizam i Psihopatija, odnosno za crte ličnosti mračne trijade, umjereno visoke, tj. da su iznad teorijskog prosjeka i ovo je posebno izraženo kod Makijavelizma, dok je aritmetička sredina odgovora uzorka za Psihopatiju bliža teorijskom prosjeku od 3. S obzirom na to da je riječ o uzorku iz opće populacije, ove vrijednosti bi se mogle interpretirati kao umjereno povišene.

Socijalno neprihvatljiva ponašanja, prema dobivenim vrijednostima, manje su izražena od crta ličnosti mračne trijade, a analiziranjem pojedinačnih stavki nalazimo kako su posebno izražene tvrdnje koje se odnose na nepoštivanje autoriteta.

Mjera asimetrije distribucije u odnosu na njenu srednju vrijednost, tj. koeficijent asimetrije ili skjunis (eng. *Skewness*) pokazuje da je distribucija zakrivljena ulijevo za varijable Psihopatija i Socijalno neprihvatljiva ponašanja, dok je za varijable Narcizam i Makijavelizam, zakrivljenost udesno. Pritom, vrijednosti koeficijenta spljoštenosti ili kurtozisa (eng. *Kurtosis*) ukazuju na spljoštenost kod varijable Narcizam, dok je ispučenost ili šiljatost distribucije prisutna za ostale mjerene varijable (Tabela 1).

U Tabeli 2 prikazane su razlike u aritmetičkim sredinama za ispitivane varijable u odnosu na spol ispitanika.

Tabela 2. Središnje vrijednosti ispitivanih varijabli u odnosu na spol ispitanika

Varijabla	M	SD	spol
Narcizam	3.20	.46	muški
	3.31	.41	ženski
Makijavelizam	3.36	.54	muški
	3.44	.47	ženski
Psihopatija	3.10	.24	muški
	3.08	.19	ženski
Socijalno neprihvatljiva ponašanja	1.86	.50	muški
	1.61	.31	ženski

Značajnost spolnih razlika u odnosu na crte mračne trijade i socijalno neprihvatljiva ponašanja prikazana je u Tabeli 3.

Tabela 3. T-test za nezavisne uzorke za spolne razlike kod varijabli socijalno neprihvatljiva ponašanja i crte mračne trijade

Varijabla	t	df	p
Narcizam	-1.423	139	.157
Makijavelizam	-.868	139	.387
Psihopatija	.524	139	.601
Socijalno neprihvatljiva ponašanja	3.674	139	.000**

**p<.001

Kao što je prikazano u Tabeli 3, statistički značajna, i to na nivou .01, samo je spolna razlika u dobivenim aritmetičkim vrijednostima za varijablu Socijalno neprihvatljiva ponašanja.

Muški ispitanici na varijabli Socijalno neprihvatljiva ponašanja pokazuju središnje vrijednosti $M=1.86$, uz $SD=.50$, dok ženski ispitanici imaju značajno niže skorove i to $M=1.61$, uz $SD=.30$.

Značajnost razlika u ispitivanim vrijednostima u odnosu na starost ispitanika izračunata je pomoću Pearsonovog koeficijenta korelacije i prikazana u Tabeli 4.

Tabela 4. *Koeficijenti korelacija između starosti ispitanika i varijabli socijalno neprihvatljiva ponašanja i crte mračne trijade*

		makijavelizam	narcizam	psihopatija	SNP	starost
starost	r	-.014	-.187*	-.072	-.064	1
	p	.869	.026*	.399	.454	
	N	141	141	141	141	141

* $p<.005$

Dobiveni rezultati ne potvrđuju postojanje statistički značajne povezanosti između starosti ispitanika i varijabli socijalno neprihvatljiva ponašanja te crta ličnosti mračne trijade makijavelizam i psihopatija, dok je za crtu narcizam dobivena umjereno niska negativna povezanost koja je statistički značajna na nivou .05.

Dakle, stariji ispitanici imaju više skorove na Narcizmu, dok se na drugim varijablama ne razlikuju od mlađih ispitanika.

Interkorelacije među ispitivanim varijablama crta mračne trijade i socijalno neprihvatljivih ponašanja, kao i značajnost dobivenih statistika, prikazane su u Tabeli 5.

Tabela 5. *Koeficijenti korelacija između starosti ispitanika i varijabli socijalno neprihvatljiva ponašanja i crte mračne trijade*

		makijavelizam	narcizam	psihopatija	SNP
makijavelizam	r	1	.457**	.206*	-.199*
	(p)		(.000)	(.014)	(.018)
narcizam	r	.457**	1	.501**	-.055
	(p)	(.000)		(.000)	(.517)
psihopatija	r	.206*	.501**	1	.253**
	(p)	(.014)	(.000)		(.002)
SNP	r	-.199*	-.055	.253**	1
	(p)	(.018)	(.517)	(.002)	

** $p<.001$, * $p<.005$

Kao što je prikazano u Tabeli 5, socijalno neprihvatljiva ponašanja statistički značajno koreliraju s crtama mračne trijade. Pritom, povezanost s makijavelizmom i narcizmom je negativna, dok je povezanost s psihopatijom pozitivna.

5. DISKUSIJA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati da li postoji povezanost između crta ličnosti Mračne trijade i socijalno neprihvatljivih ponašanja kod opće populacije te kakva je ta povezanost.

Mračna trijada je koncept koji se sastoji od tri socijalno averzivne crte ličnosti: makijavelizma, narcizma i psihopatije i ove socijalno „odbojne“ osobine karakteriše potreba za agresijom, manipulacijom, nedostatkom empatije, impulsivnim i protuzakonitim ponašanjem i sl. Ranija istraživanja su se pretežno bavila utvrđivanjem odnosa osobina ličnosti s tradicionalnim nasiljem, međutim broj istraživanja kojima je ispitivan odnos mračnih crta ličnosti i oblika socijalno neprihvatljivog ponašanja nije značajan. Na temelju istraživanja koja su se bavila ispitivanjem ovog fenomena, kao i istraživanja koja su pojavnost sociopatoloških ponašanja ispitivala iz perspektive osobina ličnosti, najčešće pomoću modela HEXACO ili Velikih pet, postavljene su istraživačke hipoteze, koje su u velikoj mjeri potvrđene u ovom radu.

H1. Glavna hipoteza u ovom radu koja pretpostavlja da ispitanici neće imati visoku prisutnost oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja niti crta ličnosti mračne trijade, odnosno da će njihovi skorovi na obje varijable biti niski jer su ispitanici iz opće populacije - potvrđena je ovim istraživanjem.

Temeljno objašnjenje dobivanja ovakvih nalaza jeste što je istraživanje vršeno na ispitanicima iz opće populacije, a za crte ličnosti Mračne trijade ne očekuje se da budu visoko skorovane među ovakvim ispitanicima. S druge strane, kako je uzorak bio iz opće populacije, nisu se mogli očekivati visoki skorovi niti za prisutnost oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja.

Smatramo da bi bilo istraživački zanimljivo ovakvo istraživanje uraditi na uzorku iz kliničke populacije.

H2. Prema postavljenoj hipotezi 2, ispitanici muškog spola ispoljavat će veću učestalost prisutnosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade u odnosu na ispitanike ženskog spola. Ranija istraživanja Jonasona i saradnika (2014) pokazuju da su sve osobine iz mračne trijade izraženije kod muškaraca.

Hipoteza 2 potvrđena je djelimično i to samo za varijablu socijalno neprihvatljivog ponašanja, ali ne i za crte ličnosti Mračne trijade. Ovakav nalaz mogao bi se prvenstveno tumačiti nejednakošću broja ispitanika iz obje grupe, odnosno ispitano je više ženskih nego muških ispitanika pa ova neusklađenost samog uzorka prema spolu može dijelom rezultirati neznačajnim razlikama u ispitivanim varijablama. Međutim, kako su dobivene spolne razlike ipak za jednu varijablu, i to za socijalno neprihvatljivo ponašanje, jasno je da razlog nije samo nedovoljan broj muških ispitanika.

Smatramo da bi bilo istraživački zanimljivo ovakvo istraživanje uraditi na uzorku koji je ujednačen prema spolu, ali i drugim sociodemografskim karakteristikama, na primjer prema stepenu obrazovanja ili socioekonomskom statusu.

H3. Prema hipotezi 3, očekivano je da neće postojati razlike u izraženosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade među ispitanicima s obzirom na starost

ispitanika. Ovaj nalaz očekivan je s obzirom na nedovoljnu diskriminativnost starosti uzorka, jer su ispitanici bila starosti između 18 i 30 godina.

Smatramo da bi istraživački zanimljivo bilo ovakvo istraživanje sprovesti na uzorku koji odlikuje veći raspon godina starosti ispitanika.

H4. Hipoteza 4 pretpostavlja postojanje statistički značajnih korelacija između prisutnosti socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade. Ova hipoteza dijelom je potvrđena ovim istraživanjem. Naime, utvrđena je pozitivna povezanost socijalno neprihvatljivog ponašanja i psihopatije i ova je povezanost statistički značajna na nivou .01. Psihopatija, kao najmračnija crta iz trijade, povezana je s antisocijalnim ponašanjem, nedostatkom osjećaja kajanja, smanjenom razinom straha i niskom empatijom pa je obično povezana s nasilnim i agresivnim ponašanjem (Asscher i sar. 2011), upuštanjem u kriminalne aktivnosti i recidivizmom (Walters, 2003) te zloupotrebom opojnih sredstava (Ellingson i sar., 2018). Također, nađena je značajna povezanost socijalno neprihvatljivog ponašanja i makijavelizma, ali je ova povezanost negativna, što znači da ispitanici koji su više skloni da ne poštuju autoritet, da se sukobljavaju s drugima, krađu, psuju i ispoljavaju druga slična ponašanja, nisu skloni i da manipuliraju drugima te se njihova usmjerenost na sticanje dobiti odnosi prije na zajedničku, grupnu korist nego za ostvarivanje pojedinačne, lične dobiti. Ovaj nalaz može se objasniti time što je naš uzorak prilično mlad, odnosno što su ispitanici bile osobe koje su još uvijek orijentirane na dobrobit vršnjačke grupe kojoj pripadaju i pod utjecajima su socijalnih pritisaka same grupe možda više nego što su u stvarnoj potrebi ili što lično žele ispoljavati ovakve oblike ponašanja.

Smatramo da bi istraživački zanimljivo bilo ovakvo istraživanje sprovesti na starijem uzorku za koji je manje vjerovatno da je pod utjecajem socijalnih pritisaka od strane vršnjačke grupe.

Manjak empatije, smanjen afekt, orijentiranost prema ciljevima te aberantno shvatanje morala jesu osnovne karakteristike osoba koje su visoko na skali makijavelizma (Rauthmann, 2013). Izražene osjećaje privilegiranosti, uzvišenosti, dominacije i superiornosti nalazimo kod osoba koje su visoko na skali narcizma (Paulhus i Williams, 2002), koje imaju potrebu za stalnim potvrđivanjem svoje superiornosti (Chatterjee i Hambrick, 2007). Visoka impulsivnost, traženje uzbuđenja, uz istovremeni smanjen osjećaj empatije, krivnje, kajanja ili anksioznosti nalazimo kod osoba koje su visoko na skali psihopatije (Paulhus i Williams, 2002). Kako ne osjećaju krivnju niti sram zbog svog lošeg odnosa prema drugima, oni neće učiti iz vlastitog ponašanja niti će težiti ka ostvarivanju kvalitetnih odnosa s drugima (Spain i sar., 2013). Jasno je da osobe s visokim vrijednostima na ovim crtama ne uzimaju u obzir osjećanja, potrebe i motive drugih, stavljajući sebe ispred svih, koristeći sva dostupna sredstva da ostvare vlastite ciljeve i potrebu da budu superiorni zadovoljavajući neprestanim traženjem novih izvora ovakvog samozadovoljstva. Ipak, iako je ponašanje osoba s izraženim crtama mračne trijade socijalno nepoželjno, odbojno i može prelaziti granice prihvatljivog (Sokić i sar., 2019), ono nije izvan okvira normalnog raspona funkcioniranja.

6. ZAKLJUČAK

S obzirom na vrlo negativne asocijacije vezane uz psihopate i njihovo ponašanje, postavlja se pitanje koja je to motivacija dovoljno snažna da oni i dalje ustraju u takvom antisocijalnom ponašanju koje ide na štetu drugim te ih u konačnici vjerovatnije dovodi do stigmatizacije nego

do ostvarenja njihovih želja? Ovo istraživanje kao cilj je imalo ispitivanje odnosa između crta ličnosti mračne trijade i socijalno neprihvatljivih ponašanja. Problem istraživanja obuhvatio je utvrđivanje izraženosti prisutnosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja među ispitanicima, utvrđivanje prisutnosti crta ličnosti mračne trijade, kao i utvrđivanje spolnih i starosnih razlika u prisutnosti ovakvog ponašanja, te ispitivanje povezanosti između oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade.

Primjenom odgovarajućih statističkih analiza, dobiveni su statistički značajni rezultati koji potvrđuju postavljene istraživačke hipoteze i to:

1. Ispitanici nemaju visoku prisutnost oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja niti crta ličnosti mračne trijade.
2. Ispitanici muškog spola ispoljavaju veću učestalost prisutnosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja.
3. Ne postoje razlike u izraženosti oblika socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade među ispitanicima s obzirom na starost ispitanika.
4. Postoje statistički značajne korelacije između socijalno neprihvatljivih ponašanja i crta ličnosti mračne trijade makijavelizam i psihopatija.

Da bi se povezanost crta ličnosti mračne trijade i sociopatoloških ponašanja bolje i dublje spoznala, neophodna su dalja istraživanja i to u smjeru ispitivanja uzročno-posljedičnih veza crta i određenih obrazaca ponašanja koje se smatra sociopatološkim.

BIBLIOGRAFIJA

- Asscher, J. J., van Vugt, E. S., Stams, G. J. J., Deković, M., Eichelsheim, V. I. i Yousfi, S. (2011). The relationship between juvenile psychopathic traits, delinquency and (violent) recidivism: A meta-analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(11), 1134-1143.
- Barlett, C. P. i Anderson, C. A. (2012). Direct and indirect relations between the Big 5 personality traits and aggressive and violent behavior. *Personality and Individual Differences*, 52(8), 870-875. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.01.029>
- Bogdanović, M., Vetráková, M. i Filip, S. (2018). Dark triad characteristics between economics & business students in Croatia & Slovakia: what can be expected from the future employees? *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 5(4), 967-991.
- Book, A. S., Volk, A. A. i Hoske, A. (2012). Adolescent Bullying and Personality: An Adaptive Approach. *Personality and Individual Differences*, 52, 218-223.
- Bouillet, D. i Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Butković, A., Vatauvuk, K. i Wertag, A. (2021). HEXACO and Dark Triad Personality Traits as Predictors of Male Attractiveness in Different Relationship Contexts. *Psihologijske teme*, 30(2), 313-326.
- Chatterjee, A. i Hambrick, D. C. (2007). It's all about me: Narcissistic chief executive officers and their effects on company strategy and performance. *Administrative Science Quarterly*, 52(3), 351-386.
- Christie, R. i Geis, F. L. (1970). *Studies in machiavellianism*. New York: Academic Press.

- Collison, K. L., South, S., Vize, C. E., Miller, J. D. i Lynam, D. R. (2021). Exploring Gender Differences in Machiavellianism Using a Measurement Invariance Approach. *Journal of personality assessment*, 103(2), 258–266.
- Dahling, J. J., Whitaker, B. G. i Levy, P. E. (2009). The development and validation of a new Machiavellianism Scale. *Journal of Management*, 35(2), 219–257. <https://doi.org/10.1177/0149206308318618>
- DeAngelis, G., Bacchiani, D. i Affuso, G. (2016). The mediating role of domain judgement in the relation between the Big Five and bullying behaviors. *Personality and Individual Differences*, 90, 16–21.
- Del Giudice M. (2009). Sex, attachment, and the development of reproductive strategies. *The Behavioral and brain sciences*, 32(1), 1–67. <https://doi.org/10.1017/S0140525X09000016>
- Dinić, B. M. i Wertag, A. (2018). Effects of Dark Triad and HEXACO traits on reactive/proactive aggression: Exploring the gender differences. *Personality and Individual Differences*, 123, 44–49. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.11.003>
- Dušanić, S. (2019). Religijski identitet mladih u Republici Srpskoj: važnost, percepcija i mjerenje. *Godišnjak za psihologiju*, 16, 137–156.
- Ellingson, J. M., Littlefield, A. K., Vergés, A. i Sher, K. J. (2018). Psychopathy and substance use disorders. In C. J. Patrick (Ed.), *Handbook of psychopathy* (pp. 635–661). The Guilford Press.
- Fehr, B., Samson, D. i Paulhus, D. L. (1992). The construct of Machiavellianism: Twenty years later. In C. D. Spielberger & J. N. Butcher (Eds.), *Advances in personality assessment*, Vol. 9, pp. 77–116). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Fix, R. L. i Fix, S. T. (2015). Trait psychopathy, emotional intelligence, and criminal thinking: Predicting illegal behavior among college students. *International Journal of Law and Psychiatry*, 42, 183–188.
- Furnham, A., Richards, S. C. i Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7, 199–216.
- Hare, R. D. i Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual review of clinical psychology*, 4, 217–246. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.3.022806.091452>
- Holste, L. N., Min, J., Hein, K. E., DeShong, H. L. i Mullins-Sweatt, S. N. (2022). *Gender differences in psychopathy and Machiavellianism traits*. Poster session presented at the Oklahoma State University Undergraduate Research Symposium, Stillwater, OK.
- Hoyle, R. H., Fejfar, M. C. i Miller, J. D. (2000). Personality and Sexual Risk Taking: A Quantitative Review. *Journal of personality*, 68(6), 1203–1231.
- Jonason, P. K., Lyons, M. i Bethell, E. (2014). The making of Darth Vader: Parent–childcare and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 67, 30–34.
- Jonason, P. K. i Davis, M. D. (2018). A gender role view of the Dark Triad traits. *Personality and Individual Differences*, 125, 102–105. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.01.004>
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A Brief Measure of Dark Personality Traits. *Assessment*, 21(1), 28–41. <https://doi.org/10.1177/1073191113514105>
- Kalichman, S. C. i Cain, D. (2004). A Prospective Study of Sensation Seeking and Alcohol Use as Predictors of Sexual Risk Behaviors Among Men and Women Receiving Sexually Transmitted Infection Clinic Services. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(4), 367–373.

- Larsen, R. J. i Buss, D. M. (2008). *Psihologija ličnosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- LeBreton, J. M., Binning, J. F. i Adorno, A. J. (2006). Subclinical Psychopaths. U: J. C. Thomas, D. L. Segal, & M. Hersen (Ur.), *Comprehensive Handbook of Personality and Psychopathology*, Vol. 1. Personality and Everyday Functioning (pp. 388–411). John Wiley & Sons, Inc..
- Miller, J. D. i Campbell, W. K. (2010). The case for using research on trait narcissism as a building block for understanding narcissistic personality disorder: A clarification and expansion. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 1(3), 200–201. <https://doi.org/10.1037/a0020187>
- Milosavljević, M. (2003). *Devijacije i društvo*. Beograd: Izdavačka kuća Draganić.
- Milosavljević, B. (2004). *Socijalna patologija i društvo*. Banja Luka: COMESGRAFIKA.
- Milosavljević, B. i Lovrić, S. (2007). Socijalna kontrola kao prediktor socijalno prihvatljivih ponašanja mladih. *Primenjena psihologija*, 7-17.
- Morf, C. C. i Rhodewalt, F. (2001). Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model. *Psychological Inquiry*, 12(4), 177–196. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1204_1
- Moshagen, M., Hilbig, B. E. i Zettler, I. (2018). The dark core of personality. *Psychological Review*, 125(5), 656–688. <https://doi.org/10.1037/rev0000111>
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H. i Meijer, E. (2017). The malevolent side of human nature: A meta-analysis and critical review of the literature on the dark triad (narcissism, Machiavellianism, 71 and psychopathy). *Perspectives on Psychological Science*, 12(2), 183–204.
- Nicholson, N., Soane, S., Fenton-O’Creevy, M. i Willman, P. (2005). Personality and domain-specific risk taking. *Journal of Risk Research*, 8(2), 157-176.
- Paulhus, D. L. i Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556–563.
- Pavlović, T. i Rajter, M. (2020). Razlike u odnosu osobnih vrijednosti i mračne trijade kod muškaraca i žena. *Društvena istraživanja*, 29(3), 349-371.
- Raskin, R. N. i Hall, C. S. (1979). A Narcissistic Personality Inventory. *Psychological Reports*, 45(2), 590. <http://dx.doi.org/10.2466/pr0.1979.45.2.590>
- Rauthmann, J. F. (2013). Investigating the MACH-IV with item response theory and proposing the trimmed MACH. *Journal of Personality Assessment*, 95(4), 388–397.
- Sokić, K., Gutić Martinčić, S. i Bakić, M. (2019). Uloga ličnosti u organizacijskom ponašanju. *FIP - Financije i pravo*, 7(2), 23-50.
- Spain, S. M., Harms, P. i LeBreton, J. M. (2013). The dark side of personality at work. *Journal of Organizational Behavior*, 35(2), 41-60.
- Sulejmanović, D. (2023). *Psihologija ličnosti*. Bihać: Islamski pedagoški fakultet u Bihaću.
- Szabó, Z. P., Czibor, A., Restás, P. i Bereczkei, T. (2018). “The Darkest of all” The relationship between the Dark Triad traits and organizational citizenship behavior. *Personality and Individual Differences*, 134, 352-356. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.04.026>
- Walters, G. D. (2003). Predicting institutional adjustment and recidivism with the Psychopathy Checklist factor scores: A meta-analysis. *Law and Human Behavior*, 27(5), 541-558.
- Wu, J. i LeBreton, J. M. (2011). Reconsidering the dispositional basis of counterproductive work behavior: The role of aberrant personality. *Personnel Psychology*, 64(3), 593–626.

SOCIALLY UNACCEPTABLE BEHAVIORS FROM A PERSPECTIVE OF THE DARK TRIAD

Original scientific paper

Abstract

The aim of the research was to examine the relationship between Dark triads personality traits and socially unacceptable behaviors. A random sample (N=141) aged 18 to 30 years (M=23.80, SD=2.58), where 68.1% of respondents were female, was tested using a Scale of Socially Unacceptable Behaviors and the Short Dark Triad Questionnaire, and the survey included persons with residence in the Una-Sana Canton.

The results of this research show that there is a statistically significant correlation between the features of the dark triad and socially unacceptable behaviors and that men are more inclined to display socially pathological behaviors than women.

Keywords: social deviations, socially unacceptable behaviors, personality traits, dark triad

Podaci o autorima

Dijana Sulejmanović, Univerzitet u Bihaću. E-mail: dijana.sulejmanovic@ipf.unbi.ba

Ajla Bajrić, Univerzitet u Bihaću.